

ВІРНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ТИП ПРАВОРОЗУМІННЯ

Ірклієнко А.І.,
доктор філософії

Ірклієнко А.І. Вірність Конституції України як основний тип праворозуміння.

Статтю присвячено критичному огляду особливостей філософсько-правового обґрунтування питання вірності Конституції України як основного типу праворозуміння. Узагальнено, що верховенство Конституції України породжує в сучасних умовах міжнародної інтеграції та процесів глобалізації проблему узгодження та юридичного забезпечення пріоритетної дії установчих та основних норм внутрішньодержавного права та норм міжнародного та європейського права (а також різних сегментів інтеграційного права). Підсумовано, що сучасне розуміння верховенства і вищої юридичної сили Конституції України необхідно пов'язувати з концептом вірності Конституції як визначального типу праворозуміння. Підкреслено, що вірність Конституції як правова та культурно-семантична концепція й тип праворозуміння дозволяє виявляти конституційні та моральні цінності, якими керуються при тлумаченні, реалізації або актуалізації конституційних норм. Ключова ідея концепції «вірність Конституції» – це особливий тип конституційного праворозуміння. Прихильність до такого праворозуміння – неодмінна запорука поваги Конституції України, відстоювання у правотворчій і правозастосовній практиці пріоритету конституційних положень, забезпечення їх стабільності та здійснення дбайливої інтерпретації, неприпустимості довільно розширювального тлумачення конституційних норм, конституційної відповідальності. Установлено, що категорія «вірність» має смисловий взаємозв'язок не тільки з похідними від слова «віра», але і зі словами, що позначають раціональну верифікацію: вірність – це відповідність істині; правильність; повна подібність із чимось чи відповідність чомусь (питання верифікації чи справжності). Про вірність Конституції можна говорити і в значенні сповідання віри в Конституцію, і в значенні раціонального обґрунтування та верифікації відповідності Конституції інших правових актів, діянь тощо. Конкретизовано такі смислові відтінки вірності Конституції України як типу праворозуміння: вірність Конституції України як правовому акту; вірність Конституції України як сукупності норм чинного конституційного законодавства; вірність Конституції України як конституційним цінностям, закладеним у Конституції; вірність Конституції України як конституційним ідеалам; вірність Конституції України як сформованої реальної конституційної та політичної практики; вірність Конституції України як послідовність у реалізації конституційних цінностей; вірність Конституції України як ефективність конституціоналізації правового порядку (процес конституціоналізації виступає індикатором вірності конституції).

Ключові слова: правосвідомість особистості, відповідальність людини, конституційні цінності, типи праворозуміння.

Irklienko A.I. Loyalty to the Constitution of Ukraine as the main type of legal understanding.

The article is devoted to the critical review of peculiarities of philosophical and legal substantiation of the issue of fidelity to the Constitution of Ukraine as the main type of legal understanding. It has been generalized that the supremacy of the Constitution of Ukraine creates in the modern conditions of international integration and processes of globalization the problem of coordination and legal provision of the priority effect of the constituent and basic norms of intra-state law and norms of international and European law (as well as various segments of the integration law). It has been summarized that modern understanding of the supremacy and higher legal power of the Constitution of Ukraine is worth to be related to the concept of fidelity to the Constitution of Ukraine as the determining type legal understanding. It has been emphasized that fidelity to the Constitution of Ukraine as legal and cultural-semantic concept and type of legal understanding allows identification of constitutional and moral values, which are guided by the interpretation, implementation or actualization of constitutional norms. The key idea of the concept of «fidelity to the Constitution» – is a special type of constitutional legal understanding. Adherence to such legal understanding – is an indispensable guarantee of respect for the Constitution of Ukraine, advocacy in law-making and law-enforcement practice

of the priority of constitutional provisions, ensuring their stability and carrying out careful interpretation, inadmissibility of arbitrarily expanding interpretation of constitutional norms, constitutional responsibility. It has been found that the category of «fidelity» has got not only a semantic relationship with derivatives of word «fide», but also with words denoting rational verification: fidelity is correspondence to the truth; correctness; complete likeness or correspondence to something (question of verification or authenticity). Fidelity to the Constitution can be said in the sense of professing faith in the Constitution, and in the sense of rational substantiation and verification of the conformity of other legal acts, actions, etc. with the Constitution. The following semantic nuances of fidelity to the Constitution of Ukraine as a type of legal understanding have been concretized: fidelity to the Constitution of Ukraine as to the legal act; fidelity to the Constitution of Ukraine as a set of norms of the current constitutional legislation; fidelity to the Constitution of Ukraine as to constitutional values established in the Constitution; fidelity to the Constitution of Ukraine as to constitutional ideals; fidelity to the Constitution of Ukraine as formed real constitutional and political practice; fidelity to the Constitution of Ukraine as consistency in the implementation of constitutional values; fidelity to the Constitution of Ukraine as the effectiveness of the constitutionalization of the legal order (the process of constitutionalization acts as an indicator of fidelity to the Constitution).

Key words: legal understanding of personality, human responsibility, constitutional values, types of legal understanding.

Постановка проблеми. Конституційне право, як правове утворення, формувалося з початку нового часу (особливо після виникнення конституціоналізму в останній чверті XVIII століття в Північній Америці та континентальній Європі) під сильним впливом теорії та практики прийняття та дії писаних Конституцій. Серед юридичних властивостей Конституції як писаного (кодифікованого або некодифікованого) акта особливе місце займає верховенство і вища юридична сила. Забезпечувати верховенство Конституції – ключова мета конституційного правосуддя, а обґрунтування меж верховенства – важливий елемент цілепокладання в доктрині конституціоналізму внутрішньодержавних та міжнародних договорів. У деяких дослідженнях верховенство Конституції України розглядається як принцип конституціоналізму, який має кілька вимірів реалізації. В межах нашої розвідки вважаємо за можливе розглянути вірність Конституції України як форму праворозуміння.

Стан опрацювання цієї проблематики відображено в численних публікаціях сучасних дослідників. Так, О. Балинська, А. Токарська, В. Яценко розглядали основні типи праворозуміння крізь призму актуальних проблем філософії права [1]. Тоді як Н. Бровко виявив філософсько-правові засади формування правосвідомості особистості в процесі навчання і виховання як запоруки праворозуміння [2]. Схожі висновки знаходимо в працях В. Грищука, котрий здійснив філософсько-правове витлумачення відповідальності людини [3]. Водночас, цінними є висновки О. Грищук щодо конституційних цінностей сучасної людини [4]. Дослідники О. Грищук й Н. Бокало, об'єднавши зусилля, дослідили генезу ідеї рівності у класичних та некласичних типах праворозуміння [5]. Окремі аспекти пояснення сутності праворозуміння знаходимо в напрацюваннях В. Ковальського й І. Козинцева [6], О. Майданик [7], С. Погребняк [9] та ін.

Цінними є висновки В. Плавич, котрий описав проблеми сучасного праворозуміння [8] й М. Савчин, в напрацюваннях якого висвітлено питання конституційних інновацій та вірності конституції [10]. Доповнення проблематики сучасного праворозуміння знаходимо у працях О. Устименко, де описана правова ідеологія як структурний елемент правової свідомості [11]. Проте питання вірності Конституції України як основного типу праворозуміння залишилось поза межами наукових інтересів сучасних вчених.

Метою статті є критичний огляд особливостей філософсько-правового обґрунтування питання вірності Конституції України як основного типу праворозуміння.

Виклад основного матеріалу. Верховенство Конституції України породжує в сучасних умовах міжнародної інтеграції та процесів глобалізації проблему узгодження та юридичного забезпечення пріоритетної дії установчих та основних норм внутрішньодержавного права та норм міжнародного та європейського права (а також різних сегментів інтеграційного права).

Процеси конституціоналізації міжнародного та інтеграційного права та інтернаціоналізації конституційного права зачіпають чутливі для кожної держави питання структури конституції, участі органів влади, що залучають в «роботу» як верховенство конституції, так і верховенство міжнародного права в узгодженні юридичних процедур й проблему дотримання вірності Конституції громадянами як ключового типу праворозуміння.

У сучасних дослідженнях обговорюється дилема розвитку конституціоналізму з урахуванням набору традиційних принципів (які включають і верховенство Конституції) і процесів глобалізації. На наш погляд, в таких умовах концепт верховенства права, як і принцип верховенства Конституції України, містить певний етичний імператив. У випадку з Конституцією України такий імператив пов'язаний з розумінням переваги національного конституціоналізму над контрольними показниками верховенства права.

Причому етичний імператив передбачає опору на концепцію вірності Конституції України як визначального типу праворозуміння і включає потребу встановлення національних пріоритетів розвитку і вдосконалення контрольних показників верховенства права.

Сучасне розуміння верховенства і вищої юридичної сили Конституції України необхідно пов'язувати з концептом вірності Конституції як визначального типу праворозуміння, значний внесок у розвиток якого здійснив М. Савчин [10]. Його праця містить аналіз найважливіших проблем онтології, соціології, цінності та вірності конституції; співвідношення, з одного боку, конституції, з іншого, конституційного та міжнародного права, природи та практики конституційної герменевтики, питань дії та реалізації, охорони та захисту Конституції в сучасній правовій системі України.

Дослідник переконує, що «методична конкретизація і деталізація конституції потребує узгодження рішень парламенту та конституційного суду; це узгодження аж ніяк не означає проведення певних консультацій між ними – головне тут в єдиному розумінні сутності і змісту фундаментальних принципів права та стандартів щодо законодавчого регулювання та ухвалення судових рішень, які впливають із змісту конституційних цінностей і принципів».

У світлі вірності Конституції органи публічної влади покликані забезпечувати національні інтереси, які в юридичній інтерпретації означають насамперед відстоювання конституційної традиції України. Загалом питання полягає у ступені інтегрованості України у інтер-, транс-, супранациональні інститути, що загалом підвищує потенціал влади та ступінь її участі у виробленні рішень регіонального і глобального масштабу» [10].

Вірність конституції як правова та культурно-семантична концепція й тип праворозуміння дозволяє виявляти конституційні та моральні цінності, якими керуються при тлумаченні, реалізації або актуалізації конституційних норм.

Відтак, вважаємо, що ключова ідея концепції «вірність Конституції» – це особливий тип конституційного праворозуміння. Прихильність до такого праворозуміння – неодмінна запорука поваги Конституції України, відстоювання у правотворчій і правозастосовній практиці пріоритету конституційних положень, забезпечення їх стабільності та здійснення дбайливої інтерпретації, неприпустимості довільно розширювального тлумачення конституційних норм, конституційної відповідальності.

Етимологія слова «вірність» дозволяє виявити походження і смисли досліджуваного терміну. Слово «вірність» походить від прикметника «вірний» і іменника «віра».

Категорія «вірність» може бути пов'язана з особистими та сімейними справами, наприклад, «вірність дружині» – подружжя відданість. Вірність може мати підтверджуюче значення свого вибору («вірність вибору») – професійного призначення або покликання, або служіння вищим ідеалам (нести свій хрест до кінця). Слово «вірність» має смисловий взаємозв'язок не тільки з похідними від слова «віра», але і зі словами, що позначають раціональну верифікацію: вірність – це відповідність істині; правильність; повна подібність із чимось чи відповідність чомусь (питання верифікації чи справжності).

Про вірність Конституції можна говорити і в значенні сповідання віри в Конституцію, і в значенні раціонального обґрунтування та верифікації відповідності Конституції інших правових актів, діянь тощо. Що таке вірність Конституції з точки зору множинності смислів самої Конституції й праворозуміння?

Слід зазначити такі смислові відтінки вірності Конституції України як типу праворозуміння:

- 1) вірність Конституції України як правовому акту;
- 2) вірність Конституції України як сукупності норм чинного конституційного законодавства;
- 3) вірність Конституції України як конституційним цінностям, закладеним у Конституції;
- 4) вірність Конституції України як конституційним ідеалам;
- 5) вірність Конституції України як сформованої реальної конституційної та політичної практики;
- 6) вірність Конституції України як послідовність у реалізації конституційних цінностей;
- 7) вірність Конституції України як ефективність конституціоналізації правового порядку (процес конституціоналізації виступає індикатором вірності конституції).

Без концепту вірності Конституції України (який набуває юридичної популярності у світлі питань як правового суверенітету, так і співвідношення конституційної та наднаціональної юрисдикції) видається неможливим обґрунтувати юридично вивірену роль Конституційного Суду України в питаннях оцінки не тільки внутрішнього правових актів і договорів, а й у питаннях співвідношення Конституції України та міжнародних договорів, інтерпретації Конституції України та міжнародних зобов'язань України у сфері основних права і свобод, виконання рішень міждержавного органу захисту прав і свобод людини з позицій актів як Європейського Суду з прав людини, так і актів Конституційного Суду України.

Висновки. Нині велике значення у системі парламентського конституціоналізму має вірність Конституції – конституційна правосвідомість як особливий вид правової свідомості та правової відповідальності перед державою та суспільством за кожен проголосований (підтриманий) законопроект. Саме вірність Конституції як конституційна правосвідомість, яка є похідною у конституціоналізмі, визначає та зберігає національну державність України, її правосуб'єктність. Нині конституційна правосвідомість ще не досягла панування в конституційній реальності морально-політичної та духовно-світоглядної функції як концептуального пріоритету. Тому в парламенті процес набуття народними депутатами правової свідомості має бути успішним при свідомому відношенні кожного народного депутата України, а від них і кожного індивіда, а також суспільства загалом до вимог Конституції, її ролі та місця у правовому регулюванні суспільних відносин та прийнятті важливих для держави та прав людини законів України. Тоді є ймовірність подолання існуючих тенденцій негативного, безвідповідального ставлення депутатського корпусу та членів уряду, які присягають на вірність Україні до дотримання Конституції та законів України.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О.М. Балинська, А.С. Токарська, В.А. Яценко; за заг. ред. О.М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
2. Бровко Н.І. Філософсько-правові засади формування правосвідомості особистості в процесі навчання і виховання. Біла Церква: Білоцерківдрук, 2018. 427 с.
3. Грищук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: Монографія. Хмельницький: ХУУП, 2013. 768 с.
4. Грищук О.В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти. Монографія. Видання 2-е доопрацьоване і доповнене. Київ: Ваїте, 2020. 530 с.
5. Грищук О.В., Бокало Н.І. Генеза ідеї рівності у класичних та некласичних типах праворозуміння. Хмельницький, 2018. 200 с.
6. Ковальський В.С., Козинцев І.П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. К.: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.
7. Майданник О.О. Конституційне право України: навч. посіб. К: Алерта, 2011. 380 с.
8. Плавич, В.П. Проблеми сучасного праворозуміння : навч. посіб. Херсон: Олді-плюс, 2014. 215 с.
9. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Х.: Право, 2008. 240 с.
10. Савчин М. Конституційні інновації та вірність конституції. *Віче*. 2017. № 7-8. С. 44-47.
11. Устименко О.С. Правова ідеологія як структурний елемент правової свідомості. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 54-57.